

DİJİTAL ANNELER: MİZAH KURAMLARI AÇISINDAN REELS VİDEOLARDA GELENEKSEL ANNE TİPİ

Digital Mothers: Traditional Mother Type in Reels Videos in Terms of Humor
Theories

Müjde ATICI*

ÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülen mizah, ilerleyen zaman ve gelişen teknoloji ile birlikte farklı ortamlarda farklı şekillerde görülmeye başlamıştır. Sözlü ortamda varlık gösterirken yazıya oradan da radyo ve televizyon ile elektronik ortama aktarılan mizahi unsurlar, internetin kullanılmaya başlaması ile kendine yeni ve sınırsız bir alan bulmuştur. İletişim kurmak amacı ile kullanılmaya başlanan sosyal medya, zaman içerisinde farklı işlevler kazanmış ve çeşitli şekillerde mizahın görüldüğü bir ortam haline gelmiştir. Sosyal medya platformlarından olan Instagram’da, caps ve karikatürlerin yanında “reels” olarak adlandırılan videolarda da sıklıkla mizahi unsurların yer aldığı görülür. Her çeşit konunun ele alınabildiği bu reelsterde gülmenin en çok sağlandığı konulardan biri de annelerdir. Çalışmada Instagram’da yer alan anne temalı reels videolarının geleneksel üç mizah kuramı olan üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Instagram üzerinden mizah temalı sayfalarda yer alan videolar taranmış ve örnekler tespit edilmiş; tespit edilen bu örnekler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Bu videoların; izleyenlerin kendini çeşitli yönlerden üstün hissetmesi ya da annelerin üstün yönlerini ön plana çıkarması ile üstünlük kuramına, çeşitli durum ve olayların abartılarak sunulması ile uyumsuzluk kuramına, kurgusal olarak yaşananlar karşısında verilen bazı tepkiler ile de rahatlama kuramına uygunluk gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: mizah, mizah kuramları, anne, reels, sosyal medya.

ABSTRACT

Humor, which is thought to be as old as human history, has begun to be seen in different ways in different environments with the advancing time and developing technology. Humorous elements, which existed in the verbal environment and were then transferred to the written form and then to the electronic environment with radio and television, have found a new and limitless area with the use of the inter-

* Doktora Öğrencisi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep/Türkiye. E-posta: mujdegucc@gmail.com. ORCID: 0000-0003-2395-1338.

net. Social media, which began to be used for the purpose of communication, has gained different functions over time and has become an environment where humor is seen in various ways. In Instagram, one of the social media platforms, humorous elements are often seen in videos called “reels” in addition to caps and cartoons. In these reels, where any subject can be addressed, one of the subjects that most laughter is provided is mothers. The aim of the study was to examine the mother-themed reels videos on Instagram in terms of the three traditional humor theories of superiority, incongruity and relaxation. In this context, the videos on the humor-themed pages on Instagram were scanned and examples were identified; these identified examples were examined with the content analysis technique. It was concluded that these videos were in line with the superiority theory, with viewers feeling superior in various aspects or highlighting the superior aspects of mothers, with the incongruity theory, with the exaggerated presentation of various situations and events, and with the relaxation theory, with some reactions given to fictional events.

Keywords: humor, humor theories, mother, reels, social media.

Giriş

Teknolojinin 20. yüzyıldaki gelişimi ve etkileyici bir hız ile devam eden ilerleyişi insan hayatının her alanını etkilemektedir. Cevdet Avcı'ya göre (2020a: 42); tüm bu gelişme ve ilerlemeler, bireyin ve sonucunda da toplumun zihin dünyasını yeniden şekillendirmektedir. İnsanları doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen gelişme ve değişimler; parçası olduğu toplumu, toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerler bütünü olan kültürü dönemin özellikleri ve şartları doğrultusunda güncellemektedir. İçinde bulunulan dönemin şartları ile kendini güncelleyen ve kullanılma amacını, işlevini, tarzını ve şeklini çağına uyduran unsurlardan biri de toplumun sahip olduğu mizah anlayışıdır.

Walter Ong'un, “birincil sözlü kültür” (2004: 23) olarak adlandırdığı yalnızca konuşma dilinin oluşturduğu kültürel ortamda doğan; ilerleyen süreçte yazı ve teknolojinin kullanıldığı “ikincil sözlü kültür” (2004: 24) ortamına taşınan mizah; sözden yazıya, yazıdan teknolojinin getirileri olan televizyon, internet ve oradan da sosyal medyaya aktarılaraq kendine yeni alanlar bulmuştur. Varlığını sürdürdüğü her dönemde içinde bulunulan siyasal, sosyal ve teknolojik imkanlara göre kendini dönüştüren mizah, günümüz dünyasında oldukça zengin ve geniş bir alana sahiptir. Sözlü, yazılı ve görsel olarak birçok farklı alanda varlığını gösteren mizah, sosyal medya aracılığı ile de farklı bir icra ortamı kazanmıştır. “Reels” olarak adlandırılan Instagram videoları da bu yeni icra ortamındaki mizah araçlarından biridir. Bu videolarda

“Türk halk tiyatrosunda da en çok kullanılan mizah yaratma tekniklerinden olan ‘söz komiği’ ve ‘hareket komiği’ teknikleri” (Türkmen ve Fedakar, 2009: 98) kullanılmakta ve gülme bu tekniklerle sağlanmaktadır.

Sosyal medya insanların günlük hayatının bir parçası haline dönüşmüştür. Kendini gösterme veya ifade etme, paylaşma, iletişim kurma gibi amaçlarla kullanılmaya başlanan sosyal medya; öğretmek, eğlenmek gibi birçok amaca da hizmet eder hale gelmiştir. Belirlenen çeşitli temalar etrafında paylaşımlar yapan birçok sosyal medya hesabı bulunmaktadır. Bu hesaplar içerisinde kimi zaman eleştiri yapmak kimi zaman sadece gülmek amacı ile kullanılan, insanların ilgisini kolaylıkla çekilebilen mizah temalı sayfalar da yer almaktadır. Hayatın her alanından birçok konunun mizah malzemesi olarak kullanıldığı bu sayfalarda en çok ele alınan konulardan biri de annelerdir. Şefkat, iyilik, bilgelik gibi birçok yönü ile paylaşımlarda yer bulan anneler kimi zaman da mizah üretmek, gülmeye neden olmak için içeriklerde konu edilir. Mizahi içerikli paylaşımlarda genellikle geleneksel anne tipinin kullanıldığı görülür. Geleneksel anne tipinin temsil edildiği bu mizahi videoların temasını olaylar ve durumlar karşısında annelerin vermiş olduğu tepkiler, günlük hayattaki yaşayışlarının abartılarak sunulması oluşturur. Bu çerçevede anne konulu reels videolarının mizah kuramları açısından incelenmesinin amaçlandığı çalışmada, öncelikle mizah ve sosyal medya kavramları kavramsal çerçeve başlığı altında genel hatları ile ele alınmıştır. Kavramsal çerçevesi çizilen çalışmada daha sonra anne temalı reels videoları geleneksel üç mizah kuramı olan üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramlarına göre incelenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Mizah Kavramı

Mizahın çeşitli özellikleri dikkate alınarak farklı tanımları yapılmaktadır. Ferit Devellioğlu’nun “şaka, lâtife, eğlence” (2008: 655); Fikret Türkmen’in “Kendi içinde gülünçlüğü tarif eden, olayın içinde sanki kazara olan bir şeye bağlı komik durumdur.” (2000: 1) diyerek tanımladığı kavramı, Gülin Öğüt Eker “Keskin bir zekânın, sıra dışı, aykırı, ani ve beklenmedik, kimi zaman eğlendirici, kimi zaman zaman sorgulayıcı biçimde, kimi zaman da acımasızca yapılarak kazandığı sessiz zaferdir.” (2009: 54) şeklinde açıklar. Tek ve net bir tanımlı yapılamayan mizahın, üzerinde çalışma yapan her disiplin tarafından farklı bir yönü ele alınmıştır. Ferit Öngören’e göre (1998: 34), mizahı tek bir özellik üzerinden açıklamak doğru bir yaklaşım değildir. Farklı yönleri ele alınmakla birlikte mizah ve mizah türleri üretildiği toplumun izle-

rini taşımaktadır. “Milli bir yapıya sahiptir” (Bayraktar, 2010: 18) ve ait olduğu dönemin siyasi, sosyal, kültürel birçok yönünü yansıtır. İçinde bulunduğu dönemden beslenen mizah; Okan Alay (2019: 27) tarafından toplumun aynası olarak nitelendirilmiştir.

İnsanın sosyal ve psikolojik çeşitli ihtiyaçları vardır, bu ihtiyaçlardan birisi de eğlencedir. Öngören’e göre (1998: 15) bu eğlence ihtiyacı, mizahın ana kaynağını oluşturmaktadır. Ana kaynağını eğlence oluştursa da mizahın eğlenmeyi, gülmeyi sağlamak yanında birçok farklı işlevi bulunmaktadır. Açık ve kapalı işlevleri bulunan mizahın açık işlevleri “keyif verme ve eğlen-dirme, eleştiri ve hoşgörü”; kapalı işlevleri ise “başkaldırı, protesto ve tahrip etme, yarar veya zarar verme, sosyalleşme, hayata tutunma, fiziksel iyileş-tirme, gerilimi azaltma, başarılı savunma mekanizması olma, sorunlarla başa çıkma, savunma ve saldırı, toplumsal tarihin kod ve mesajlarını taşı-ma, dikkat çekme, itiraz, kabullenmeme” şeklindedir (Eker, 2009: 29-30). Birçok işleve hizmet ediyor olması nedeni ile insanların duygu ve düşünce-lerini ifade etme biçimi olarak sıklıkla başvurdukları mizah, Avcı’nın da ifade ettiği gibi (2023: 1190) üretildikleri kültür ortamına göre yeni şekiller ve farklı işlevler kazanmaktadır.

Mizahın işlevi, üretilme ortamı ve şekli değişse de genel olarak gülmeye neden olan sebepler aynıdır. Bu sebepler de mizah kuramlarının ortaya çık-masına neden olmuştur. John Morreall (1997: 6), genel olarak üzerinde uz-laşılan üç mizah kuramı olduğunu ifade eder. Bu kuramlar üstünlük, uyum-suzluk ve rahatlama’dır. Bu kuramlar üzerinden gülmeye sebep olan, mizahı oluşturan nedenler incelenmiştir. Üstünlük kuramına göre insanın çeşitli yönlerden kendini daha üstün hissetmesi gülmeye neden olmaktadır. Uygun olmayan durum ve olayların neden olduğu gülme uyumsuzluk kuramı ile açıklanırken fiziksel ve psikolojik rahatlama sonucu oluşan gülme eylemi de rahatlama kuramı açısından ele alınmaktadır.

1.2. Mizah ve Sosyal Medya

Yazı ile başlayıp radyo, televizyon ile ilerleyişine devam eden medya; internet ile birlikte sınırları çizilemeyecek genişlikte bir alana dönüşmüştür. İngilizce “international” ve network kelimelerinin birleşimi ile oluşan inter-net kelimesi genel ağ anlamına gelmektedir (Akalin vd., 2008: 178). Askeri bir amaçla kullanılmaya başlayıp süreç içerisinde çok farklı amaçlara hiz-met eder bir konuma gelen internetin kullanım alanı hızla genişlemiştir. İnternetin böylesine geniş bir alana yayılmasında ve insanların hayatının en önemli unsurlarından biri haline gelmesinde hayatı kolaylaştırıyor olması

etkilidir. İnsan hayatının ayrılmaz bir parçası olan internet vasıtasıyla sanal bir âlem oluşmuştur. Bu sanal âlem; teknolojik imkânı olan herkesin kolaylıkla erişebildiği, her türlü bilginin aktarıldığı, paylaşıldığı, depolandığı bir alana dönüşmüştür (Güvenç, 2014). Aynı zamanda Nebi Özdemir'in (2001: 113) de ifade ettiği üzere insan hayatını etkisi altına alan; olaylara ve durumlara nasıl yaklaşılması ve tepki verilmesi gerektiği gibi insanı birçok yönden etkileyen, yönlendiren bir yapıya da sahiptir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte medya araçları çeşitlenmiş ve farklı işlevler kazanmıştır. Özdemir'in (2008: 9) küreselleşmenin temel dinamiği olarak nitelendirdiği medya; kültürden sanata, iletişimden ilişki kurma şekline kadar her şeyi yeniden üretmiştir. Bu yeniden üretilen, güncellenen şeylerden biri de mizah olmuştur. Sözlü ortamdan süreç içerisinde yazılı ve görsel ortama taşınmıştır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte filmler, klipler, mailer de mizahın görsel olarak sunulduğu yerler haline gelmiştir (Yardımcı, 2010: 10). Ahmet Özgür Güvenç (2018: 108-109); mizahın elektronik ortama taşınmasının e-postalarla başladığını ve zamanla internet aracılığı ile sunulan alanlarda varlık gösterdiğini, mizah amaçlı paylaşımlarda görselliğin ön planda olduğunu ve elektronik mizah kültürünü oluşturan bu paylaşımların insanların hayatında önemli bir yere sahip olduğunu ifade eder. Mizahın süreç içerisinde elektronik kültür ortamına taşınmasını Avcı (2020b: 1662), şu şekilde özetler:

...geleneksel bilgi aktarım sistemlerinin değişmesi, kültürün yaratım ve paylaşım biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. Yazı sonrası dönemde iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kültürel yapıların yeni iletişim biçimine uyum sağlamasını zorunlu kılmıştır. Sözlü kültür ortamında, belleğe dayalı kayıt sistemleri vasıtasıyla dolaşımda olan kültürel birikim, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında yeni formlar kazanmıştır. Elektronik kültür ortamı, insan zihninin çalışma, üretme ve paylaşma biçimini yeniden şekillendirmiştir. Tarihsel süreçte insanın, fizikî ve sosyal çevresine verdiği kültürel tepkiler, elektronik kültür ortamında sanal içeriklere dönüşmüştür. Oluşan dijital ekolojide interaktif iletişimle insan kendi eğlence, vakit geçirme, eğitim ve etkileşim biçimlerini geliştirmektedir. Buna göre de geleneksel kültürde önemli işlevleri olan mizah, yeni kültür ortamının yazılı, işitsel ve görsel öğeleriyle üretilerek ağ toplumunun eğlence ve eleştiri araçlarından birisi olmuştur.

Mizahın yazılı, işitsel ve görsel olarak üretildiği bu yeni kültür ortamının bir parçasını da sosyal medya oluşturmaktadır. Betül Bülbül Oğuz (2012: 1158) sosyal medyayı, insan hayatını ve iletişimi bu denli değiştiren dijital dünyanın insan hayatına kazandırdığı yeni kavramlardan biri olarak niteler.

YouTube, Facebook, Instagram, X gibi birçok sosyal medya uygulaması ile insanlara farklı amaçlar için farklı alanlar sunulmuştur. Sosyal medya, ilk amacının yanında zaman içerisinde eğlenme, paylaşma, öğretme, eleştirme gibi birçok işlev kazanmıştır. Farklı işlevler için kullanılabilir olması da sosyal medyaya olan ilgiyi arttırmıştır. Kırık ve Saltık (2017: 100); insanların kendi bireysel hesaplarını açarak, kendi oluşturdukları ve kendilerine ait olan bu dünyada istedikleri konuda paylaştıkları içeriklerle birer medya üreticisine dönüştüklerini ifade eder. Sosyal medya, insanlara kendi görüşlerini ifade edebildikleri bir alan sunmasıyla da insanlar ve kültürler arası iletişime yeni bir boyut kazandırmıştır. İnsan hayatına dair her çeşit bilginin ve paylaşımın yer aldığı sosyal medya; kültürün öğrenildiği, aktarıldığı ortamlar haline de dönüşmüştür.

Yeni bir iletişim kurma şekli olarak yorumlanabilecek olan sosyal medya üzerinden insanlar içerikleri hem izlemekte hem de etrafındaki insanlarla paylaşmaktadır. Bu yönüyle sosyal medya, insanlar arasında “reels göndermek” gibi farklı iletişim şekilleri ve kavramları da ortaya çıkarmaktadır. Bu iletişim tarzında “insanlar birbirlerine sosyal ağlarla sürekli bağlıdır” (Yeniceler ve Karadağ, 2019: 104). Sosyal medya üzerinden çeşitli şekillerde iletişim kuran ve sıklıkla birbirleri ile içerik paylaşan insanların bu paylaşımlarının genelinin mizahi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İnsanlar istediği anda ihtiyacı olan bilgiye erişebiliyor olmanın sunduğu kolaylık ile bir eğlence ve oyalanma aracı olarak düşündükleri sosyal medyayı sıklıkla kullanmaktadırlar. Sosyal medya insanlara hem iletişim imkanı sağlamakta hem de caps, reels gibi paylaşımlar ile kendi mizah anlayışlarını yansıtabilecekleri bir alan sunmaktadır (Fırat, 2016: 641; Kahya, 2018: 1028). Bu yeni alan ile birlikte geleneksel mizah anlayışı da güncellenmekte, kendine yeni icra mekanları bulmakta ve farklı bir mizah kültürünün oluşmasına da zemin hazırlamaktadır (Özdemir, 2008: 310-311). Bu yeni mizah ortamlarından biri olan sosyal medyada sıklıkla karşımıza çıkan reels videoları da yeni bir mizah anlayışı doğurmuştur. Oldukça geniş bir kesime hitap eden ve ilgi çekici olduğu düşünülen bu mizah şeklinin mizah kuramlarına ne derece uygunluk gösterdiği çalışmada ele alınmak istenmiştir.

2. Mizah Kuramları Açısından Anne Temalı Reels Videoları

Üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama insanda gülmeye sebep olan nedenleri açıklamaya çalışan üç temel mizah kuramıdır. Sosyal medyada paylaşılan mizahi içerikler de genel olarak bu üç teori ile uygunluk gösterir. Çalışmanın amacı doğrultusunda bu üç kuramla ilişkilendirilebilecek olan

videolar, sosyal medyanın arama kısmından yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmeye çalışılmış ve belirlenen örnekler bu kuramlar açısından değerlendirilmiştir. Morreall (1997: 58) gülmeye neden olan tüm durumların tek bir kuram üzerinden açıklanmasının mümkün olmadığını dile getirir. Ona göre her kuram gülmenin farklı bir yönüne dikkat çekmiştir. Bu görüşten hareketle incelenmek için seçilen videoların çeşitli yönlerine göre geleneksel üç mizah kuramının birkaçı ile incelenebilir nitelikte olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle seçilen örneklerde ağır bastığı düşünülen kuram üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

2.1. Üstünlük Kuramı Açısından Anne Temalı Reels Videoları

Üstünlük kuramına göre, insanların bir diğerinden çeşitli yönleri ile üstün olduğunu düşünmesi insanlarda gülmeye neden olabilmektedir. En eski ve en yaygın olabileceği ifade edilen ama buna rağmen kapsamlı bir kuram olarak değerlendirilmeyen üstünlük kuramı, kendisini çeşitli yönlerden diğer insanlardan daha donanımlı gören ve karşıdakıyla alay eden bir özelliğe sahiptir. Başkasından üstün olduğunu göstermek isteyen ya da zayıflıkla bir alay etme şekli olarak da görülen gülme, bir zafer olarak da değerlendirilmiştir. Üstünlük kuramı içerisinde değerlendirilen başkasını hor görme şeklinde ortaya çıkan bu gülme şekli içerisinde bir saygısızlığı da barındırmaktadır (Morreall, 1997: 8-23). Aynı zamanda gülünen insan için bu hor görülme, küçük düşürülme ağır bir cezalandırma olarak da yorumlanabilir (Eker, 2009: 140). Ancak kendisini diğer insanlardan daha akıllı ya da farklı yönlerden daha üstün görmek veya eksik yönleri olana gülmek, normal hayatta ve sanal alemde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Sosyal medya üzerinden incelenen mizah amaçlı videolarda da kendini bir diğerinden daha akıllı, güzel veya farklı yönleri ile üstün görme sıkça karşılaşılan bir mizah şekli olarak görülmüştür. Annelerin konu edildiği videolarda da üstünlük kuramı çerçevesinde değerlendirilebilecek mizahi unsurlar yer almaktadır. Bu videolarda izleyici kimi zaman kendini anneden teknolojik olarak daha gelişmiş ve ileri kimi zaman ise daha akıllı, daha zevkli düşünerek üstünlük hissetmektedir. Seyircide oluşan bu üstünlük de gülmeye neden olmaktadır. Üstünlük kuramı için seçilen örnekler bazı yönleri ile uyumsuzluk kuramı ile de bağlantılıdır. Ancak burada izleyicinin kendini bazı yönlerden daha gelişmiş hissettiği düşünülerek üstünlük kuramı bağlamında ele alınmıştır.

“İnternette gördüğü her şeye inanan annem” (URL-1) adlı reels videosunda oğluna internette gördüğü bir videoyu izleten anne tipi yer almaktadır. Anne uyuyan oğlunu uyandırıp “Allah diyen horozu gördün mü sen?” diyerek bir video göstermektedir. Gerçekte olması mümkün olmayan bir

olayın teknolojinin imkanları ile gerçekmişçesine kurgulanarak internette yer alması ve buna inanan anneler üzerinden bir mizah sağlanmıştır. Burada teknolojiden uzak olduğu anlaşılan annenin kurgu bir videoya verdiği tepkiler onun dijital ortama olan yabancılığını yansıtmaya açısından uyumsuzluk göstergesidir. Bunun yanında gördüğü her videoyu gerçek sanan anneye karşı oğlunun ve izleyenlerin kendilerini daha akıllı ve teknoloji kültürü bakımından daha gelişmiş; anneyi ise daha saf ve teknolojik bilgi bakımından daha zayıf kabul etmeleri ile de bir üstünlük kurulmuştur.

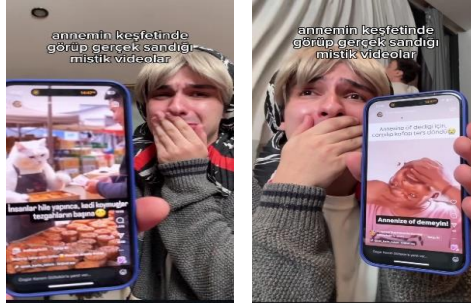
“Annemin keşfeti” (URL-2) adlı reels de yine kendisini anneden teknolojik yönden daha akıllı gören çocuk ve izleyenler üzerine kurgulanmıştır. Montaj ile hazırlanan bir videoyu internette gören anne bunu gerçek sanmaktadır. “Suphanallah Allah’ın izniyle trenler birbirine çarpmadı” yazan reels videosunda çarpışmak üzere olan iki trenden biri diğerinin üzerinden atlamakta ve videoda anne kılığına girmiş olan kişi bunu Allah’ın bir mucizesi olarak düşünmekte ve duygulanmaktadır. Annenin bu tarz oluşturulan videolardan bihaber oluşu izleyenlerin kendini daha bilgili düşünmesine neden olarak üstünlük duygusu hissettirmekte ve video üstünlük kuramı için bir örnek oluşturmaktadır. Yine annenin teknolojik gelişmelere ve bu dijital dünyaya olan uzaklığı ve bu duruma vermiş olduğu tepkiler uyumsuzluk kuramı için de örnek olabilecek türdendir.

Görsel 1. (URL-2).

“Annemin keşfetinde görüp gerçek sandığı mistik videolar” (URL-3) adlı reels de benzer bir içeriğe sahiptir. Annenin telefonda gördüğü ve gösterdiği videolarda “insanlar hile yapınca, kedi koymuşlar tezgahların başına”, “annesine öf dediği için kafası ters döndü”, “bu sefer de Eyfel kulesini fareler basmış Allah’ım korusun yarabbim”, “tuvalet sol ayağıyla değil de sağ ayağıyla giren kadın çarpılmış” yazmakta ve bunlara ait görüntülere yer verilmektedir. Anne, montaj olduğu anlaşılan videoları gerçek sanarak duruma üzülmektedir. Yine annenin teknolojiye olan uzaklığı kullanılarak

uyumsuz bir durum sergilemektedir. Reels bu yönü ile uyumsuzluk kuramı ile bağlantılıdır. Annenin böyle şeylerin mümkün olduğuna inanıyor olması ise izleyenlere kendini daha akıllı, teknolojik olarak da daha birikimli düşündürmekte ve bir üstünlük sağlanmaktadır. Bu üstünlük hissi de üstünlük kuramı bağlamında ele alınabilir bir örnek oluşturmaktadır.

Görsel 2-3. (URL-3).

“Annemin cuma günleri whatsapp durumu” (URL-4) adlı reels videosu yine izleyicinin üstün tutulduğu bir video olarak kurgulanmıştır. Altta içerisinde yılan olan bir mezar üst tarafta ise cennete açıldığı anlaşılan bir kapı yer almaktadır. Ayrıca video sesi olarak da bir ilahi kullanılmıştır. Kapıda duran kişi tesettürlü olmayan ve oynayan kadınları aşağıda yılan bulunan mezara atmaktadır. Tesettürlü olan ve Kur'an okuyan kadınları ise cennete almaktadır. Annenin vermek istediği dini mesaj ve uyarı izleyenlere absürt gelmekte ve gülmeye neden olmaktadır. Bu absürt gelme durumu uyumsuzluk kuramı ile değerlendirilirken yine annenin teknolojik olarak daha bilgisiz kabul edilmesi ya da annenin bunlara inanabilecek saflıkta düşünülmesi de üstünlük kuramı ile uygunluk göstermektedir.

Görsel 4-5. (URL-4).

“Doktor baklavayı kes demiş” (URL-5) adlı videoda doktorun tavsiyesini yanlış anlayan bir anne yer almaktadır. Söz komiğinin hareket komiği ile desteklendiği reels’de anne kılığına girmiş olan kişi, baklavaları makasla

keserek yemektedir. Bunu gören kızının “Anne baklavayı niye kesiyorsun?” diye sorması üzerine “Doktor bana dedi ki eğer baklavayı kesersen, dedi. Kilo verirsin dedi. Ben de baklavayı kesiyorum. Bak kilo vereceğim. Bilmedikleri bir şey de yok. Sana da biraz keseyim mi? Azıcık kilo ver kızım.” der. Annenin burada doktorun baklavayı bırakmalısın tavsiyesini gerçek anlamda kesmek olarak algılayan annenin buradaki saflığı ve yanlış anlaması seyirci de gülmeye neden olmaktadır.

“Annem çamaşır sepeti seçiyordur” (URL-6) adlı videoda da annelerin zevkleri konu edilmektedir. Videoda birçok seçeneğe ve modern tasarıma rağmen annelerin klasikleşen eski modelleri tercih ettikleri ve zevk olarak hep sabit fikirli oldukları vurgulanmaktadır. Annenin video sonunda seçenekler arasından beklenmedik bir modeli tercih etmesi uyumsuzluk ile değerlendirilebilir. Reels, bunun yanında kendisini daha zevkli hisseden izleyici açısından düşünüldüğünde üstünlük kuramı içerisinde de ele alınabilir.

Görsel 6-7. (URL-6).

2.2. Uyumsuzluk Kuramı Açısından Anne Temalı Reels Videoları

Olması gereken ya da beklenenin gerçekleşmemesi uyumsuzluk meydana getirir. Eker'e göre, insan var olduğu andan itibaren bir düzenin içerisinde. İçinde bulunulan bu düzen ile oluşturduğu belli bilgi birikimleri bulunur. İçinde bulunduğu olaylar, durumlar, yaşanan ya da yaşanacak olanlar karşısında belirli standart beklentileri vardır ancak bu beklentisinin dışına çıkılması insan da bir şaşkınlığa sebep olur ve bu şaşkınlık ve uyumsuzluk sonucunda gülme meydana gelir (2009: 134). Bu belirli düzen ve standart içerisinde olması gerekenin olmaması ile ortaya çıkan gülme, uyumsuzluk kuramı içerisinde gerçekleşmektedir. Olması beklenen ya da normal olarak değerlendirilebilecek olaylar abartılarak sunulur ve Henri Bergson'un ifadesi ile “belirgin saçma” (2014: 117) denilebilecek belirli bir amaçla kurgulanmış, sıradan olmayan, belirli bir amaca hizmet eden saçma unsurlar ile izle-

yenlerde gülme sağlanır. Morreall'a göre (1997: 24), bilişsel bir yanı da olan uyumsuzluk kuramında, zihinsel bir tepki verilmesi söz konusudur.

Olağan dışında gerçekleşen; olayların, durumların abartılarak sunulduğu; uyumsuzluk kuramı bağlamında değerlendirilebilecek anne konulu videolar da sosyal medyada sıklıkla yer almaktadır. “Annemin lüks havuzlu villa anlayışı” (URL-7) adlı reels videosunda havuz başında oturan anne rolündeki kişi “Şöyle bir evim olacaktı var ya... Halıyı atacaktım, burada havuza sokacaktım. Haşır haşır yıkardım yani. Kir pas kalmazdı.” der. Annenin havuzlu lüks bir eve gidince aklına gelen ilk şeyin halı yıkamak olması, bulunduğu mekana uyumsuz davranması gülmeye neden olmaktadır.

“Biraz daha fırsat verilirse annem” (URL-8) adlı videoda ise temizlik işini abartan bir anne figürü yer almaktadır. Elektrikli süpürgesi ile sokağa çıkan anne kılığındaki kişi, evin önünü süpürmektedir. Yine abartının yer aldığı ve temizlik yapan bir annenin olağan dışında bir eylem gerçekleştirmesi gerçekle uyumsuzluk oluşturmakta ve güldürmektedir.

Görsel 8. (URL-8).

“Anne dinleyişi” (URL-9) adlı reels videosunda ise çocuk annesine çok soğuk bir kış gününde yaşadığı bir takip ve gasp olayını anlatırken anne bu olaya “Atkı giymemiş miydin annem? Soğuk hava diyorsun, ocak ayı diyorsun atkı giymemiş miydin?” der. Çocuğun “Ben ne diyorum, sen ne diyorsun?” demesi üzerine de “Giy kuzum sen, atkısız çıkma.” diyerek asıl olaya vermesi gereken tepki yerine başka bir detaya takılıp verdiği cevap ile uyumsuzluk yoluyla mizah sağlanmış olur.

“Akrabalar kendilerine hizmet ettirecek birini arıyordur” (URL-10) adlı videoda elinde kovanı ve fırçası ile koşarak akrabalarına giden bir anne figürü yer almaktadır. Yine annenin saflığı ve yardımseverliğinin abartılarak sunulması ile gülme sağlanmaktadır.

“Doktor anneme çok iş yapma demiştir” (URL-11) reels videosunda ise kurgu olmadığı düşünülen gerçek bir videoda bir kadın tavan alçılama işle-

mi yapmaktadır. Bu videonun üzerine “Doktor anneme çok iş yapma demiştir. Aynı günün akşamı annem...” yazılmıştır. Doktorun söylediği ve annenin davranışları üzerinden yapılan abartı ile uyumsuzluk kuramı içerisinde değerlendirilebilecek mizahi bir video oluşturulmuştur.

“Doktorun biraz dinlenmen gerekiyor dedikten 15 dakika sonra annem” (URL-12) videosu da benzer bir içerikle oluşturulmuş yine gerçek bir videodur. Bir kadın balkon duvarına çıkarak halı silkelemektedir. Bu videoda da annenin bir durum karşısındaki uyumsuz ve abartı hareketi gülmeye neden olmaktadır.

Görsel 9-11. (URL-10, 11, 12).

2.3. Rahatlama Kuramı Açısından Anne Temalı Reels Videoları

Gülme insanda fizyolojik ve psikolojik açıdan rahatlamayı sağlar. Kendini baskı veya tehlike altında hisseden insan içinde bastırılmış olduğu enerjiyi gülmeye boşaltır ve rahatlama sağlanır. İnsanı hissettiği baskılardan kurtaran gülme eylemi yani rahatlama kuramı üstünlük ve uyumsuzluk kuramları ile de değerlendirilmektedir (Eker, 2009: 142). Morreall'a göre (1997: 32-33); üstünlük kuramı gülmeye ilgili duygular, uyumsuzluk kuramı gülmeye yol açan nesneler ya da düşünceler üzerinde yoğunlaşır ancak rahatlama kuramı, gülme eyleminin fiziksel ve biyolojik etkileri üzerinde durur. Rahatlama kuramında insanlar sinirsel enerjilerini serbest bırakarak gülebileceği gibi gülmeye sinirsel enerjinin birikmesine de neden olabilir. Sosyal medya aracılığı ile izleyenlere ulaşan, gerginlik ve baskı altındaki bir ana denk gelen videolar izleyici de gülmeye ve rahatlamaya neden olabileceği için oluşturulan tüm içerikler izleyici odaklı düşünüldüğünde rahatlama kuramı ile değerlendirilebilir. Bu nedenle bu kuram bağlamında izleyici üzerinden değerlendirme yapılmamıştır. Annelerin kendilerini gergin ve sıkıntılı hissettikleri anlarda çeşitli şekillerde rahatlatması ile mizah yapılan videolar örnek olarak ele alınmıştır. Bu videolarda anne genellikle fiziksel bir tepki ve-

rererek ya da sinirlenip söylenerek rahatlamakta bu da izleyenlerde gülmeye neden olmaktadır.

“Annemin en büyük hobisi” (URL-13) adlı videoda hiçbir işi kalmayan anne sıkılarak oturur ve kendi kendine “Yemeğimi de yaptım. Bulaşıkları da yıkadım. Ev de tertemiz. Yapacak da bir şey de yok, canım da sıkılıyor.” der ve aniden oğlunun odasına girerek “Allah’ın cezası sabahdan akşama yatıyorsun. Babanız sizin için köle gibi çalışsın siz ancak yatın. Hiçbir şeye de yaramayın.” diye bağırarak odadan çıkar ve “Oh, biraz rahatladım ya.” der. Annenin can sıkıntısından kurtulmak için yaptığı bu davranış rahatlamasını sağlamakta bu da izleyenlerde gülmeye neden olmaktadır. Yine annenin aniden oğlunun odasına gitmesi ve söylenmesi beklenmedik bir durum sergilemesi üzerinden düşünüldüğünde de uyumsuzluğa neden olmaktadır.

“Off anne yine aynı yemeği mi yaptın” (URL-14) adlı reels videosunda ise annesine aynı yemeği yaptığı için söylenen çocuğun diğer tarafa döndüğünde yanağında annesinden tokat yediğinin anlaşılmasını sağlayan un lekesi bulunmaktadır. Annenin çocuğuna cevap olarak tokat attığı ve fiziksel bir rahatlama sağladığı anlaşılmaktadır. Annenin bu beklenmedik tepkisi izleyenlerde gülmeye neden olmaktadır ve bu durum uyumsuzluk kuramı ile bağlantılıdır. Mizaha neden olan şey ise annenin yemek konusunda sitem eden çocuğa cevap olarak tokat atıp kendisini rahatlatmasıdır. Çocuğun annesinden gördüğü bu tepki izleyenlerde gülmenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

“Annemle fazla sohbet etmediğimi fark ederim” (URL-15) adlı videoda annesinin bulaşık yıkadığını görüp onu ihmal ettiğini düşünen kız onunla sohbet etmek ister. “Anne” diyerek seslenir. Bunun üzerine anne, “baba” diye bağırarak “Bir kere de baba deyin ne var, baba kelimesini kullanın. Her şeye anne, anne, anne... Yeter. Pantolonum nerde anne, akşama ne pişirdin anne, üstümü ütüle anne.” diye isyan eder ve yaşamış olduğu her işe yetiştirme baskısını bu şekilde rahatlayarak dile getirir. Yine burada mizaha neden olan şey mizahı yapan kişinin rahatlamasıdır. Verilen tepki ise uyumsuzluk kuramı ile değerlendirilebilir özelliktedir.

Yine benzer şekilde oluşturulan “Annene hiç zaman ayırmadığını fark edersin” (URL-16) adlı bir reels videosunda da evden çıkmak üzere olan çocuk annesinin temizlik yaptığını görünce duygulanarak anne, diye seslenir. Ancak anne “Derdin dibi... Oh rahatla! Nereye cehennem oluyorsan git. Evi ben temizleyeyim, arkanızı ben toplayayım, hiçbir şeye faydanız olmasın. Oh, gezmeye git! Defol git! Nereye gidersen git.” diyerek bağıır ve tepki

gösterir. Yaşamış olduğu baskıyı bu şekilde sitem edip bağırarak gösterir ve bir rahatlama sağlar. Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi burada da anne rahatlayan kişidir ve bu rahatlama mizahı oluşturan nedendir.

Görsel 12. (URL-14).

“Annemle sıradan bir gün” (URL-17) adlı videoda ise çocuğunun odasına giren anne “Sana şu bulaşıkları yıka demedim mi?” diye sorar. Oğlunun “Yok, demedin.” demesi üzerine “Demem mi gerekiyor, senin aklın yok mu? Hiçbirinizde demiyorsunuz ki anamın eli ağrıyor, beli ağrıyor, anam hasta. Biriniz de bir şey yapın ya.” diyerek yine anne kendini baskı altında hissetmenin ve yorgunluğun tepkisini bu şekilde söylenerek boşaltır. Annenin sitem ederek rahatlama ve beklenmedik bu tepkisi gülmeye neden olmaktadır. “Bebekken beni uyutmadığı günler aklıma gelmiştir” (URL-18) adlı reels videosunda da anne önünden geçmekte olan çocuğunu iterek düşürür. Bir film sahnesinden kesilmiş diyalogun eklendiği videoda anne “Yürü, yürü. Yanlışlıkla vurdum, yürü.” der. Bebekken uykusuz kaldığı gecelerin intikamını bu şekilde alarak anne bir rahatlama sağlar. Yine annenin rahatlama mizahın konusunu oluşturur. Annenin beklenmedik bu davranışı da uyumsuzluk kuramı ile uygunluk göstermektedir.

Sonuç

Teknolojik gelişmeler her şey gibi mizahı da değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Sözlü, yazılı ortamdaki radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarına da aktarılan mizah gelişen teknoloji ile birlikte internet ortamında da yer bulmaya başlamıştır. İnsan hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelerek her alanda varlığını göstermeye başlayan internetin getirilerinden biri de sosyal medya olmuştur. Başta iletişim kurmak amacıyla kullanılmaya başlasa da süreç içerisinde birçok farklı işlev kazanan sosyal medya aynı zamanda mizahın da yeni icra alanlarından biri haline gelmiştir. Hayatın her alanından birçok konunun mizahi amaçlı kullanılabilirdiği sosyal medya da ele alınan konulardan biri de anneler olmuştur. Özellikle geleneksel anne figürü üze-

rinden oluşturulan bu videolar temel üç mizah kuramı olan üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama üzerinden incelenmiştir.

Reels’lerde geleneksel anne tipini temsil eden kişilerin videonun içeriğine göre söz, hareket ya da her ikisini de kullanarak gülmeye neden oldukları görülmektedir. Videolarda anneler; saflığı, sanal aleme olan yabancılığı, teknoloji konusundaki az bilgisi, klasikleşen zevkleri ile sunularak izleyicide üstünlük duygusu oluşturulmakta ve gülme sağlanmaktadır. Uyumsuzluk kuramı içerisinde değerlendirilebilecek absürt durumlar da yine anne tipi üzerinden kurgulanan videolarda yer almaktadır. Beklenmedik bir durumun gerçekleşmesi veya abartılı durumlar yine bu videolarda sunulmaktadır. Rahatlama kendini annenin sözel ve fiziksel tepkilerinde göstermektedir. Yorgunluğunu ya bağırarak ve kızarak ya da fiziksel bir şekilde gösteren annelerin rahatlama şekli yine gülmeye neden olmaktadır. İncelenen reels videolarında gülmeye neden olan sebep bazen farklılık gösterir. Bu yönüyle de videoların birden fazla kurama göre değerlendirilebilir nitelikte olduğu görülmüştür. Reels’lerin beğeni ve paylaşım sayıları göz önünde bulundurulduğunda üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama üzerinden yapılan bu mizah tarzının insanlar üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna varılabilir. Aynı zamanda sosyal medyada oluşturulan bu tarz içerikler aracılığıyla bir annelik modası geliştirilmiş hatta anne fenomenliği ortaya çıkarılmıştır denebilir.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Haluk vd. (2008). *Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alay, Okan (2019). “Mizah Kavramı ve Mizahın Tarihsel Süreci”. *Türk Dili*, 116(808): 22-30.
- Avcı, Cevdet (2020a). “Bir Televizyon Eğlencesi Mizah Teorileri Açısından Güldür Güldür Show”. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4: 40-55.
- Avcı, Cevdet (2020b). “Bir Mizah Virüsü Olarak Kovid-19: Ağ Toplumunda Siber Mizah Yaratmak”. *Turkish Studies*, 15(3): 1657-1684.
- Avcı, Cevdet (2023). “Kadın Konulu Karikatürlerde Beden Estetiği: Mizahın Modernizm Eleştirisi mi?”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(4): 1188-1202.
- Bayraktar, Zülfikar (2010). *Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi.

- Bergson, Henri (2014). *Gülme Gülüncün Anlamı Üzerine Deneme*. Çev. Devrim Çetinkasap. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bülbül Oğuz, Betül (2012). “Sosyal Medya Dilinin Görüntüsel Gösterge Boyutu ve Bunun Dile Etkisi”. *Turkish Studies*, 7(4): 1157-1166.
- Devellioğlu, Ferit (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Fırat, Tahsin E. (2016). “Dijital Mizahın Biçimbozumu: Bobiler.Org Örneği”. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(28): 641-655.
- Güvenç, Ahmet Ö. (2014). “İnternet Folkloru Üzerine Önerilen Bir Terim: Efolklor”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2): 31- 46.
- Güvenç, Ahmet Ö. (2018). “Anlatıdan Görsel Elektronik Mizah Kültürü”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 61: 101-112.
- Kahya, Yalçın (2018). “Bir İletişim Aracı Olarak Mizah: Sosyal Medyada Spor Temalı ‘Caps’ Kültürü”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15): 1020-1030.
- Kırık, Ali Murat ve Saltık, Rabiya (2017). “Sosyal Medyanın Dijital Mizahı: İnternet Meme/Caps”. *Atatürk İletişim Dergisi*, 12: 99-118.
- Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. Çev. Kubilay Aysevener ve Şenay Soyer. İris Yayıncılık.
- Ong, Walter J. (2004). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi*. Çev. Saliha Paker. Metis Yayıncılık.
- Öğüt Eker, Gülin (2009). *İnsan Kültür Mizah*. Grafiker Yayınları.
- Öngören, Ferit (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özdemir, Nebi (2001). “Türkiye’de Halkbilimi/Kültürbilimi-Medya İlişkisi”. *Türkbilig*, 2: 110-117.
- Özdemir, Nebi (2008). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Geleneksel Yayınları.
- Türkmen, Fikret (2000). “Osmanlı Döneminde Türk Mizahı”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4: 1-10.
- Türkmen, Fikret ve Fedakar, Pınar (2009). “Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komiğine Bağlı Mizahi Unsurlar”. *Milli Folklor*, 82: 98-109.
- Yardımcı, İsmail (2010). “Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 1-41.

Yeniceler, İrem ve Karadağ, Gökmen H. (2019). “Dijitalleşmeyle Birlikte Mizah Yayıncılığının Dönüşümü”. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 3(2): 102 – 118.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://instagram.com/p/C7oOE5WKL-F/> (Erişim: 03.02.2025).
URL-2: <https://instagram.com/p/DBG-ZkBNT3A/> (Erişim: 03.02.2025).
URL-3: <https://instagram.com/p/DDuYmt0sOET/> (Erişim: 05.02.2025).
URL-4: <https://instagram.com/p/DDfGT8AtEiC/> (Erişim: 04.03.2025).
URL-5: <https://instagram.com/p/C7COYPctL20/> (Erişim: 06.02.2025).
URL-6: <https://instagram.com/p/DCMjz2diuJJ/> (Erişim: 03.02.2025).
URL-7: <https://instagram.com/p/DAZC9mxtylb/> (Erişim: 05.03.2025).
URL-8: <https://instagram.com/p/DCmV-fNCfpV/> (Erişim: 07.03.2025).
URL-9: <https://instagram.com/p/C9Hv95ONDes/> (Erişim: 04.03.2025).
URL-10: <https://instagram.com/p/DFGHq-8iqBW/> (Erişim: 07.02.2025).
URL-11: <https://instagram.com/p/C-FqardtPh3/> (Erişim: 18.02.2025).
URL-12: <https://instagram.com/p/DDxQ5geoubd/> (Erişim: 03.03.2025).
URL-13: <https://www.instagram.com/p/C8ultuJtYXe/> (Erişim: 30.01.2025).
URL-14: <https://instagram.com/p/C6RYMX8qfUR/> (Erişim: 01.03.2025).
URL-15: <https://instagram.com/p/DB9HN-PiT-v/> (Erişim: 21.02.2025).
URL-16: <https://instagram.com/p/C4LcM0PtKD1/> (Erişim: 03.02.2025).
URL-17: <https://instagram.com/p/DAeLqHfN7mW/> (Erişim: 05.02.2025).
URL-18: <https://instagram.com/p/DDHOpTzIL4Y/> (Erişim: 08.02.2025).

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*